

РЕЦЕНЗИЯ

от **Велислава Атанасова Чавдарова-професор доктор във ВТУ“Св.св.Кирил и Методий“**, Философски факултет, катедра „Психология“

на дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен
„доктор“

по: област на висше образование 3.Социални, стопански и правни науки
професионално направление 3.2.Психология
докторска програма “Социална психология“

Автор: Теодора Силвестрова Меднева

Тема: „Бърнаут синдром при лица на свободна практика: фактори, диагностика и превенция на професионалния дистрес“

Научен ръководител: доц.д-р Юрий Янакиев – ПУ“Паисий Хилендарски“

1. Общо описание на представените материали

Със заповед № Р 21-2309 от 4.12.2023 г. на Ректора на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“ (ПУ) съм определена за член на научното жури за осигуряване на процедура за защита на дисертационен труд на тема **„Бърнаут синдром при лица на свободна практика: фактори, диагностика и превенция на професионалния дистрес“** за придобиване на образователната и научна степен „доктор“ в област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки, професионално направление 3.2.Психология, докторска програма „Социална психология“. Автор на дисертационния труд е Теодора Меднева – докторантка в на самостоятелна подготовка към катедра „Психология“ с научен ръководител доц.д-р Юрий Янакиев от ВУ ПУ“Паисий Хилендарски.

Представеният от Теодора Меднева комплект материали на хартиен носител е в съответствие с Чл.36 (1) от Правилника за развитие на академичния състав на ПУ, включва следните документи:

- молба до Ректора на ПУ за разкриване на процедурата за защита на дисертационен труд;
 - автобиография в европейски формат;
 - протокол от катедрения съвет, свързан с докладване на готовността за откриване на процедурата и с предварително обсъждане на дисертационния труд;
 - дисертационен труд;
 - автореферат;
 - списък на научните публикации по темата на дисертацията;
 - копия на научните публикации;
 - списък на забелязани цитирания;
 - декларация за оригиналност и достоверност на приложените документи;
- Докторантката е приложила 4 броя публикации – 3 самостоятелни и 1 в съавторство.

2. Кратки биографични данни за докторанта

Професионалният и творческият път на Теодора Меднева показват разнообразие, многопосочност, целенасоченост и прецизност на научните интереси и стремеж към съвместяване на научното развитие в областта на психологията с експертна административна дейност. Докторантката демонстрира организационен и интелектуален капацитет, заслужаващи позитивна оценка. Тези заключения са следствие от нейното кариерно развитие.

Авторката е магистър по психология на управлението и специалист по управление на човешките ресурси. Заема административни длъжности в ПУ „Паисий Хилендарски“. Професионалният ѝ опит е повече от 20 години. В обучението и трудовия ѝ път са налице едновременно последователност, упоритост и стремеж към надграждане и развитие.

Процедурата по придобиване на ОНС „Доктор“ е проведена коректно, при спазване на всички законови изисквания.

3. Актуалност на тематиката и целесъобразност на поставените цели и задачи

Актуалността на темата е безспорна, тъй като модернизацията на съвременното общество в значителна степен е свързана с промяна в начините на работа и на доминиращите модели на трудово поведение, все по-често водещо до професионално прегаряне. В съвременните условия, когато социализацията на индивида и постигането на определена позиция зависят от неговата интеграция на трудовия пазар, идентифицирането на основните рискове от появата на бърнаут синдром и дефинирането на детерминантите, които го пораждаат и следствията от възникването му, иманентно се свързва с емоционални разстройства, които възпрепятстват професионалното и социалното функциониране. *Паралелното включване за пръв път в научната практика на личностните диспозиции и професионалните предизвикателства на фрийдансинга като начин на работа, описани и изследвани от теоретична и практическа гледна точка, определят значимостта на рецензирания дисертационен труд. Докторантката не спира до констатирането на проблемите, а предлага концептуализация и препоръки за устойчивост и справяне с превантивен и практически потенциал.*

Убедително са описани предизвикателствата на фрийдансинга, свързани със стартирането и управлението на бизнеса като планиране на работния ден, преговори с клиенти, налагане на самодисциплина и постигане на продуктивност, изграждане на солидно онлайн присъствие, създаване на постоянен поток от проекти, емоционално справяне при загуба на клиенти и др. Комплексната ангажираност с тези дейности води до увеличаването на рискове сред фрийдансърите. Те са предпоставка за дистрес на работното място, който е определен от СЗО като един от основните проблеми в живота на работещите хора. В същото време авторите, изследващи професиите, често акцентират на влиянието на

външните фактора, докато личностният фактор продължава да бъде negliжиран от специалистите, занимаващи се с човешки ресурси. В настоящия труд е налице личностен подход с акцент върху операционализирането на понятията „професионален дистрес“, „бърнаут“, както и психофизиологичните аспекти на дистреса и устойчивостта на бърнаут, зависещи от редица психосоциални фактори.

Изследването е новаторско и креативно, с несъмнена практическа насоченост, позиционирано в полето на социалната и организационната психология.

4. Познаване на проблема

Основен акцент в дисертацията са професионалният дистрес и бърнаут при лица, занимаващи се с професионална дейност на свободна практика. Докторантката демонстрира отлично познаване на разглежданата проблематика, представяйки задълбочен обзор и критичен анализ от една страна на спецификата на тази дейност, а от друга на класически и съвременни проучвания на дистрес, бърнаут детерминиращите ги личностни диспозиции. Направен е теоретичен анализ на водещи психологически концепции и модели, обясняващи феномените. Текстът се отличава с аналитичност и задълбочено познаване на теоретичната база и най-актуалните изследвания по проблемите в световен мащаб.

5. Методика на изследването

Докторантката е положила научно-изследователските си усилия в широкото дискуссионно поле на съвременната психология, фокусирани в конкретиката на едни от най-актуалните теми, свързани със социалната и организационната психология. **Целта** на теоретико-приложното изследване е да се анализира емпирично корелацията между личностните и факторите на работната среда при фрилансърите и проявата на бърнаут, както и комплексното им отражение върху психологическия, социалния и здравния им статус.

Търси се конкретизация и обобщение на спецификите на бърнаут синдрома при лица, работещи на свободна практика от гледна точка на демографски характеристики; професионални характеристики; характеристики във връзка с трудовата дейност на респондентите; връзка между емоционално прегаряне, дехуманизация и усещане за неуспешност и неудовлетвореност от работата.

В съответствие с коректно формулираните хипотези се търси влиянието на личностните, демографските, комуникативните, професионалните и семейните фактори върху появата, протичането и последиците от бърнаут при лица, които се занимават с фрийлансинг.

Коректно е избран и научно-изследователският инструментариум, който включва въпросник за изследване на бърнаут и авторски въпросник, търсещ отговори на демографски характеристики и специфики на работната среда.

Избраната методика на изследване позволява постигане на поставената цел и получаване на адекватен отговор на задачите, формулирани в дисертационния труд.

Емпиричното проучване е реализирано в четири фази в периода 2020-2022 г. и в него участва респектираният брой от 1183 лица на възраст между 20 и 56 години, което дава несъмнена представителност на изследването.

При обработката на получените данни са използвани статистически и математически методи като дескриптивна статистика, изчисляване на средни стойности, еднофакторен дисперсионен анализ, корелационен, регресионен, медиаторен и модераторен анализ. Събраните емпирични данни са анализирани с помощта на компютърната програма SPSS (версия-21).

6. Характеристика и оценка на дисертационния труд

Дисертационният труд е с обем 225 страници. Съдържа 50 броя таблици и 55 броя фигури. Използваната литература включва 292 източника на български и на английски език. Състои се от въведение, три глави, заключение, ограничения на изследването, приноси, библиография и две приложения.

Предвид спецификата на настоящото дисертационно изследване структурата е стандартна. Първата глава („Теоретична обосновка“) е обособена в шест точки, които последователно представят ключовите за темата конструкции.

В първия параграф се разкрива същността на гиг икономиката като фактор за интензивното увеличаване на фрийлансинга. Втората точка в първата глава представя същността на фрийлансинга, както и връзката между понятия като самоосигуряване и самонаемане. Представени са базисни схващания за конструктите, дефинирани са основните теоретични перспективи за изследване. Задълбочено са анализирани особеностите при възприемане на факторите на околната среда от индивида, неговите реакции, както и възможните последици от влиянието на това състояние върху здравето му.

В четвърти и пети подпараграф е дефиниран конструктът *бърнаут*. Реализираният анализ на понятието се отличава с експертност и задълбоченост, особено при определянето на етапите и основните симптоми и прояви на емоционално изпепеляване.

Предложеният от докторантката холистичен подход обвързва психофизиологичните аспекти на дистреса с устойчивостта като личностна диспозиция и психосоциалните фактори, които я детерминират.

Втора глава представя дизайна на емпиричното изследване. Коректно са формулирани традиционно съдържащите се в него компоненти, описан е използваният инструментариум и контингентът изследвани лица, както и етапите на проведеното изследване.

Третата глава съдържа подробен количествен (базиран на статистически методи) и качествен (съдържателен) анализ на резултатите от емпиричното изследване. Особено ценни за практикуващите специалисти са описаните подходи за превенция и терапия. Представен е интегриран диагностичен инструмент за

оценка на професионалното прегаряне, коректно са определени и ограниченията на изследването.

При анализа и интерпретацията на получените данни докторантката разгръща изследователския си потенциал, демонстрирайки компетентност и професионализъм, заслужаващи несъмнена позитивна оценка. Направените обобщения са релевантни на получените резултати и имат практическа приложимост.

Списъкът на използваната литература включва 292 броя източници на български, английски и испански език. Дисертацията съдържа 50 броя таблици и 55 фигури.

7. Приноси и значимост на разработката за науката и практиката

В теоретичен аспект могат да се открият следните научни приноси:

- Чрез използване на интегрален изследователски подход е проучена и систематизирана информацията за дистрес и бърнаут при фрийлансърите чрез отчитане на личностовите и професионални специфики;
- Разработена е цялостна концепция относно етапите и проблемите, с които се сблъскват специалистите, занимаващи се с професионално прегаряне при фрийлансърите;
- Като основна личностна диспозиция е операционализирана устойчивостта на стрес и бърнаут, проучена и коментирана интердисциплинарно и експертно;
- Направените констатации и аналитични наблюдения са основа за формулиране на изводи и представяне на авторски модел за изследване на резилиънс и описание на копинг стратегии при лица, занимаващи се със свободни професии;

- Проучени са предикторите, които комплексно влияят и определят възникването, протичането и справянето с бърнаут.

В приложен аспект могат да се открият следните научни приноси:

- Моделът на изследването е описан комплексно. Предметът, обектът, целта, хипотезите и задачите са точно формулирани. Приложена е адекватно структурирана авторска методика за изследване на измерваните величини;
- Проверката на заложените хипотези и подхипотези е осъществена посредством подходящ инструментариум и статистическа обработка на данните. Извършеният качествен сравнителен анализ на резултатите е коректно осъществен;
- Формулираните изводи са релевантни на конкретното изследване, а обобщението има реалистична приложимост;
- Формулираните препоръки успешно верифицират както резултатите от проведеното теоретико-приложно изследване, така и богатия професионален опит на дисертантката.

Няма как да не изразя становище, че докторантката успешно е постигнала целите на дисертационния труд, показала е отлично познаване на проблематиката, личностна и професионална ангажираност с нея, както и формирани умения за научно-изследователска работа. Вярвам, че тя ще бъде продължена с реализацията на бъдещите идеи, породили се още в хода на написването на този дисертационен труд.

8. Преценка на публикациите по дисертационния труд

Представеният списък от 4 публикации по темата на дисертацията самостоятелно и в съавторство съответства на изискванията за придобиване на ОНС „доктор“. Публикуването им в престижни списания е гаранция за професионализъм. Задълбочеността и качеството им са несъмнени.

9. Лично участие на докторантката

Участието на докторантката при планирането, провеждането, анализа, обобщението и интерпретацията на получените от теоретико-приложното изследване резултати е безспорно. В отделните етапи е демонстриран професионализъм и прецизност. Формулираните приноси съответстват на постигнатите резултати.

10. Автореферат

Авторефератът синтезирано и точно отразява съдържанието на дисертационния труд. Разработен е според изискванията на Правилника за придобиване на научни степени в Пловдивски университет и отразява основните резултати, постигнати в дисертацията.

11. Критични забележки и препоръки

С цел популяризиране на дисертационния труд бих препоръчала публикуването му като монографичен труд.

12. Лични впечатления

Представената разработка показва отличната теоретична и практическа подготовка на докторантката по изследваните проблеми, както и уменията ѝ да обработва, интерпретира, анализира и обобщава резултати от проведено психологическо изследване. Разработката е балансирана и добре структурирана.

Направените изводи и констатации едновременно адекватни и смели. Считаю, че авторката притежава необходимите умения и компетентности, за да продължи научното си развитие.

13. Препоръки за бъдещо използване на дисертационните приноси и резултати

Бъдещи изследвания могат да включват и съпоставително изследване на детерминиращите фактори и спецификата на протичане на бърнаут при други професионални групи и в европейска перспектива.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Дисертационният труд *съдържа научни, научно-приложни и приложни резултати, които представляват оригинален принос в науката* и отговаря на всички изисквания на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), Правилника за прилагане на ЗРАСРБ и Правилника на ПУ „Паисий Хилендарски“.

Разработка показва, че докторантката Теодора Меднева **притежава** задълбочени теоретични знания и професионални умения по научна специалност 3.2.Психология като **демонстрира** качества и умения за самостоятелно провеждане на научно изследване.

Поради гореизложеното, убедено давам своята *положителна оценка* за проведеното теоретико-приложно изследване, представено в рецензираните по-горе дисертационен труд, автореферат, постигнати резултати и приноси, и *предлагам на почитаемото научно жури да присъди образователната и научна степен „доктор“* на Теодора Меднева в област на висше образование: 3.Социални, стопански и правни науки, професионално направление 3.2.Психология, докторска програма „Социална психология“.

5.01. 2024 г.

Рецензент:

Проф.д-р Велислава Чавдарова